

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 2, 2017
Sayfa: 731-740

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[23-04-2017] – [01-05-2017]

Kazak Türklerinde Terbiye Edici Bir Unsur Olarak Alkış ve Batalar¹

Enver KAPAĞAN

Yrd.Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi T.D.E.B
Asst.Prof., Karabuk University Faculty of Letter
enverkapagan@karabuk.edu.tr

Yılmaz BACAKLI

Okutman., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi T.D.E.B
Lect., Karabuk University Faculty of Letter
yilmazbacakli@karabuk.edu.tr

Öz

Toplumsal yaşamın yazılı olmayan kuralları olarak ifade edebileceğimiz yasalar niteliğindeki gelenek ve görenekler, beşikten mezara kadar hemen her devrede kendine has kurallar içinde şekillenir ve yaşar. İnsan, doğar doğmaz toplum için hayati önemdeki ananelerle bütün hayatını yönlendirecek bir eğitim süreciyle karşılaşır. Bu yolla geçmişten bugüne insan yaşamında olumlu etkiye sahip unsurların korunması da sağlanır. Bu geleneklerin başında da İslami düşüncedeki adlandırma ile insan ve Allah arasında manevi bir bağ sağlayan alkış ve batalar gelir. Alkış ve bataları Kazak yaşamının hemen her alanında görmek mümkündür. İnanan diğer bütün toplumlar gibi Kazak Türklerinde de alkış ve bataların insan yaşamındaki terbiye edici ve yaratıcıya ulaştırıcı özelliğine inanılır. Bu nedenle de hemen hemen her işin başında ve sonunda alkış ve batalara yer verilir. İnsan hayatının hemen her devresinde önemli bir yere sahip olan alkış ve batalar; bazen belli bir düzen ve kalıp olarak ezberlenmiş halde, bazen de gelişmiş güzel, düzensiz sözler olarak kendilerini gösterir.

Anahtar kelimeler: Alkış, Bata, Kazak Türkleri, İnanç, Terbiye

“Alkış” and “Bata”s as Educatory Elements in Kazkh Turks

Abstract

Customs and traditions that have the characteristics of codes stated as the unwritten rules of communal living take their forms and live with their own specific rules in each stage from birth to death. As soon as the man comes into the world, he confronts with the traditions that are vital for community and with the education process that will direct his whole life. By this way, it becomes possible to protect the elements that have positive impact on human life from past to present. At the beginning of these traditions, it come the consideration of Islam, wishes and prayers that enable to have spiritual connection between the human and Allah. It is possible to see the wishes and prayers in every aspects of Kazakh life. As well as in the other believing community, it is also believed to the educatory and spiritual characteristics of wishes and prayers by Kazakh people. That's why, they use the wishes and prayers at the beginning and at the end of almost everything. These wishes and prayers that have an important place in every aspects of human life show themselves sometimes in a certain manner and form, and sometimes with random and arbitrary words.

Keywords: Wish, Prayer, Kazakh Turks, Belief, Education

¹ Bu makale 25-27 Mayıs 2017 tarihinde Bakü'de düzenlenen III. Türk Araştırmaları Sempozyumunda sunulan bildirinin genişletilmesi ile elde edilmiştir.

Giriş

Türk halkları içinde geçmişine en bağlı ve kültürünü en iyi şekilde muhafaza ederek bugüne gelen topluluk Kazak Türkleridir. Son yüzyıla kadar göçebe bir topluluk olarak yaşamalarında da bu durumun büyük tesiri vardır. Kazaklar, bir yandan zamana ayak uydururken diğer yandan geçmişin gizemli ve samimi yönlerinden de vazgeçmemişlerdir. Bu sebeple Kazak toplumunun hayatındaki hemen her alanda; modern hayata ait unsurların yanı sıra geçmişten bugüne aktarılan geleneksel yaşam biçiminin maddi ve manevi unsurlarını da görmek mümkündür. Maddi kültür unsurları içinde sayılabilecek doğaya yakınlık, atlı yaşam kültürü, kendine has özellikleriyle Kazak çadırı, giysiler gibi birçok maddi yaşam unsurunun yanında manevi kültür unsurları da bu halkın hayatında önemli bir yer tutar. Manevi kültür unsurları arasında ise ata baba töresi, kobuz, dombra gibi milli çalgılar, Şaman inancından kalma gelenekler ile İslamiyet'in kabulü ile toplumda hakim olan İslami ahlak değerleri göze çarpmaktadır.

Yukarıda saydıklarımız neticesinde iki yüz yıldan fazla bir süre kültürel ve siyasi anlamda Rus, Çin, ve Kalmukların fiili egemenlikleri altına girmelerine rağmen geleneklerini çok sağlam bir biçimde korudukları için günümüzde de bu gelenekler doğrultusunda yaşamaya devam etmektedirler.

Kazak folklorunu bütün yönleri ile ve kapsamlı araştırması bizzat sahada Kazak araştırmacısı Şokan Velihanov (1835-1865) tarafından yapılır. Onun atasözü, deyim, hikaye, masal, türkü, destan ve mitoloji konusundaki derlemeleri bu alandaki ilk çalışmalar olarak büyük önem taşımaktadır. Yine W. Radloff'un 1860-1870 yılları arasında bu coğrafyada yaptığı geziler sonunda derlediklerinden yazdığı 18 ciltlik eserinin (10 cilt metin 8 cildi tercüme) 3. cildi Kazak Halk Edebiyatı örneklerini içermektedir (Çınar, 1996:9). Son dönemde ise, özellikle 1991 yılında bağımsızlık kazanıldıktan sonra hızlı bir şekilde Kazak milli folkloru ile diğer kültür unsurları yoğun ve programlı bir biçimde ele alınarak derleme ve araştırma çalışmaları yapılmaktadır (Kapağan-Bacaklı, 2016:169).

Kazak Türklerinde Alkış ve Bata Kültürü

Bata; Arapça Fatiha sözünden (Fatiha-Fatiha-Fata-Bata) türemiş bir kelimedir. Terim olarak, el açıp bir insanın ömrünün huzur içinde geçmesi ve işinin kolay olması için daha çok işin ehli hatipler tarafından söylenen ve "besmele" ile başlayıp "amin" sözü ile biten dualardır (қармышақов, 2013: 2-5)

Bismillahirrahmanirrahim
Aladağ gibi yüksek olsun
Abılayhan gibi ferasetli olsun

Amin! (Әбдылдаұлы, 2011:19)

Alkışlar, inanç sistemlerinin bir parçası olarak İslam'dan önce de kuvvetli bir varlığa sahiptirlir. Çünkü insanoğlu; var olması ile beraber kendinden fizyolojik olarak daha güçlü varlıklara karşı koyamadığında, tabiatın çeşitli yönlerine

hükmedemediğinde, doğa olaylarına bir anlam veremediğinde onların olağanüstülüğü karşısında boyun eğer veya onları kutsayarak onlardan çeşitli şekillerde yardım diler. Bu yardım şekillerinin en basit ve anlaşılır olanı alkış, dileklerdir.

İslamiyet'in kabulünden sonra da geçmiş kültür ve inanıştan gelen alkışlar önemini kaybetmez. Bazı örnekler ortadan kalksa da çoğunluğu yeni din ile bütünleşerek yeni bir formda varlığını devam ettirir. Bazı örnekler de hiçbir değişime uğramadan günümüze kadar gelir. Özellikle Kazaklarda İslamiyet ile birlikte; *“Halkın mitolojisini, günlük hayatını, iyilik ve kötülük hakkındaki duygu ve düşüncelerini, güzellik ve çirkinlik anlayışlarını, hastalık ve hastalık sebepleri ile bunların tedavi yöntemlerini, doğa-insan ilişkilerini, gök, yer, atalar kültü gibi halk bilgisinin çeşitli yönlerini dua ve dilekleri vasıtası ile yansıtılmalarından oluşan ve bazen doğal halleri korunarak bazen de yeni kültür unsurları ile özdeşleşerek gelecek kuşaklara aktarılan daha çok bir yakarış şeklinde, kadirşinaslığın göstergesi olarak bir dilekte bulunma veya yapılan bir iyiliğe karşılık iyilik isteme olarak tanımlayabileceğimiz alkışlar”*, “bata” kelimesi ile birlikte her merasimde yer alan unsurlardandır. (Kapağan, 2014:801).

Divan-ı Lügat-it Türk'te ‘alka, alkal, alkaş’ (Atalay, 1991:20-21) gibi isimlerle yer alan alkışlar; manevi tesirine olan inançtan dolayı günümüzde de insanların arzuladıkları, çok istedikleri ya da çok ihtiyaç duydukları bir şeyi inandıkları İlah'tan istemek için sıkça başvurdukları yollardan biridir. Genel olarak incelediğimizde Kazak folklorundaki alkış örneklerinin büyük çoğunluğunun Şaman kültüründen izler taşıdığı görülmektedir (Ergalieva, Şakuzadauli, 2000:29). *Prof. Dr. Doğan Kaya bir Kazak-Kırgız baksısının şu duasının tespit edildiğini belirtmektedir:*

“Evela tanrı sen (işimi) rast getir, (işimi) rast getirirsen ben buradayım; dilediğim dileği yine ver, büsbütün kısırlaşmış kısrağa yavru ver, iyi Tanrı, bey Tanrı, cömert Tanrı! Evela Tanrı gök yaratmış, ondan sonar yer yaratmış, ilk önce Tanrıya sığınayım, ikinci Muhanede sığınayım, birine biz kul olduk, birine de ümmet olduk, üçüncü, Tanrım, dört yara, yüz yirmi dört peygambere sığınayım (Kaya, 2001:4), (İnan, 2000:139)”

Bu dua incelendiğinde baksıların Şaman inancının din adamı olmalarına karşılık yaptıkları bu duanın Kuran kaynaklı olduğu görülecektir. İslam inancına has bir şekilde baksı duasında; İslam peygamberi ile birlikte yüz yirmi dört bin peygambere ayrıca dört halifeye yer verir.

Kazak Türklerinde Alkış ve Bata Kültürünün Terbiyeye Etkisi

Kazaklarda alkış, bata dediğimiz dua ve dileklerin en ehemmiyetli yanı kabul edileceğine olan kuvvetli inançtır. Bu dileklerin insanlar üzerinde terbiye edici bir etkisi olduğuna da inanılır. Bu yüzden doğum, ölüm, sofraya, iş, eğlence, spor gibi her önemli olayın başında ve sonunda mutlaka alkış ve bata yer alır. Öyle ki Kazaklarda “bata verme ve alma” işi başlı başına önemli bir gelenek olduğundan ayrı bir şiir türü halinde gelişir.

İşlerin yolunda gitmesi ve yapılacak işten insanların fayda görmesi için Kazaklarda bata isteme geleneği vardır. Okunan batalar veya başvuru alkışlarda talep edilen şeylerin gerçekleşeceğine kalben inanılır. Alkış ve bataları dinleyen herkes “amin” diyerek karşılık verir. Eğer bata veya alkış bir kişiye yönelik ise gelen kişi aksakalın önüne diz çöker ve aksakal besmele çekerek dua eder. Bu dualardan birkaç örnek şöyledir:

Ey Allahım!
Ateş ve sudan koru,
Dilsiz düşmandan koru,
Kin bağlayan dosttan koru,
Ani çarpan afetten koru (Ergalieva, Şakuzadauli, 2000:268)
(Kapağan-Bacaklı, 2016:172).

Bismillahirrahmanirrahim
Aşına aş eklensin,
...
Apaydınlık zaman olsun,
Halkımız selamette olsun!

Amin! (Әбдылдаұлы, 2011:21)

Diğer bütün toplumlarda olduğu gibi Kazak Türklerinde de doğum önemlidir. Son yüzyıla kadar göçebe bir topluluk halinde yaşadıkları için hemen her işlerinde insan gücüne ihtiyaç duyan, dahası sürekli savaşların yapıldığı bir coğrafyada yaşayan Kazaklarda özellikle bir erkek çocuğun dünyaya gelmesi apayrı bir heyecanın vesilesidir. Bu vesile ile çocuğun hayatta karşılaştığı her yeni alışkanlık için merasimler tertiplenir ve çocuğun sağlıklı olarak büyümesi için dua ve alkışlara başvurulur. Buna bağlı olarak herkesin ortak ettiği dualardan biri de “Allah’ım nasip et de arkamda duacı oğlum kalsın!” şeklindedir. Dualarda özellikle erkek çocuk istenmesi Kazak toplumunun ataerkil bir toplum olmasından kaynaklanmaktadır. Kazak ailesinde çocuğun doğumuyla başlayan törenler; yıkama, isim verme, sünnet ettirme, beşiğe yatırma, adım atma, ayak bağı çözme, ata bindirme gibi her yeni adımda farklı biçimlerde kendini gösterir. Hemen hepsinin ortak özelliği ise tören şeklinde olması ve ziyafet ile süslenmesidir. Bu gelenekle gelenlerin edeceği alkış ve bataların çocuğun yaşamında büyük bir etkiye sahip olacağına inanılır. Düğün şekline dönüştürülen, eş dost çevrenin bir arada bulunduğu bu merasimlerde yemek dışında geleneksel at yarışı, kökpar, güreş ve atışma dediğimiz ayıtis yarışları da gerçekleştirilir.

Bu törenlerin en önemli hususiyeti her kademede duanın belirgin olarak var olmasıdır. Bu durum aynı zamanda bir nevi çocuk terbiyesi anlamına da gelir. Doğumda, aile bir büyükbaş hayvan keser komşuları, akrabaları çağırır. Gelenler de bu sevince ortak olur. Bu adete “kalca” denir. Bu merasim sırasında edilen alkış-bataların Allah tarafından kabul olunacağına inanılır. Bu yüzden gelenlerin tok ve mutlu ayrılmalarına özen gösterilir. Gelenler genellikle bebeğin sağlıklı, varlıklı, anne babasına ve vatanına faydalı olması, yiğit olması için dua eder. Yedi yaşına kadar nispeten serbest büyüyen çocuk yedi yaşından sonra sıkı bir terbiyeden geçirilir. Bu dönemde atasözü olarak da söylenen “Oğul hayası baba için, kız hayası

ana için görevdir.” inancı çocuğun yetişmesinde kimin etkili olacağını da ortaya koyar.

Doğumunda molla tarafından kulaklarına ezan okunan çocuğa bata ve alkışlar eşliğinde o yörenin veya ailenin ileri gelenleri ya da anne baba tarafından daha önce belirlenen isim konur. Kazaklarda çocuğun çabuk yürütmesi ve gelişmesi için ona dua ve dilekler ile düğün tertiplenir. Burada köy çocukları uzak mesafeli koşu yaparlar ve en hareketli iki kişinin önüne getirilen çocuğun ayağı alaca ip, kıl ve olta ipi ile bağlanır. Ulu zatlardan biri: “Koşar ol, çabuk yürü!” dileğinde bulunarak ipi keser. Sonra yarışta önde gelen iki kişi çocuğun elinden tutarak yürütürler. Aynı şekilde çocuk konuşacağı zaman da bir merasim düzenlenir ve çocuğun ayağı kurutulmuş koyun bağırsağı ile bağlanır. Çocuktan konuşacağına dair yemin istenir. Çocuk üç defa konuşacağımdan sonra: “Sözün ve özün doğru olsun, haktan konuşasın!” şeklinde alkış ve batarla törene son verilir. Bunların dışında ilk ata binmesi, sünnet ve benzeri aşamalar da yine alkış ve duanın tesiri aranır. Merasimler düzenlenir (Ergalieva, Şakuzadauli, 2000:87-95).

Özellikle de çocuk büyürken kendisini, halkını rahata erdirmesi ve toplumda önemli değer yargılarını koruyup geleceğe aktarması yönünde dualar edilir:

Bismillahirrahmanirrahim
Halkına kalkan olsun
Ferasetli danışman olsun

Ar-namus bilen olsun
Adalet düşüncesinde olsun

....
İşleri rast gitsin
Parmağı bala batsın

Amin!(Әбдылдаұлы, 2011:20)

Yukarıdaki açıklamalarda ve örneklerde gözden kaçmaması gereken esas unsur; yapılan etkinliklerin asıl amacının yemek, içmek ve eğlenmekten ziyade yeni doğan bebeğin geleceğinin sağlam olması için bata ve alkışların tesirine olan inanç ve onlardan nasiplenme niyetidir.

Kazak düğünlerinde ise kız istemeden başlayan ve kızın baba evinden ayrılığına kadar süren oyun çeşitliliği oldukça zengindir. Ayrıca düğün süreci içerisinde dışarıdan gelenlere gösterilen izzet ikram ve saygıdaki sınırsızlık, misafir ağırlamada gelenek ve göreneklere sadakat düğünlerin uzun yıllar hatırlanmasına vesile olur. Kısacası düğün süresince her şey gelen misafirlerin hoşnut kalmasına göre ayarlanır. Çünkü gelenler memnun olursa düğünün de daha şen olacağına ve edilen duaların da kabulü edileceğine inanılır. Bu sebeple düğünlerde özellikle toplum tarafından bilinen, sözüne itibar edilen ak sakallar tarafından bata verilebileceği gibi, ferdi olarak da yakın uzak gelen herkes uzun ömürlü birliktelik ve bereketli, bolluk içinde bir hayat dilerler. Örnek bir düğün batası (duası) şöyledir:

Evvel tanırım onarsın
Hızır olsun yoldaşın
Ömür yaşın uzun olup
Başına devlet yerleşsin

Mutluluğun çok olup
Hiç kötülük olmasın
Yeşillenip dalgalanan
Çiçeklerin solmasın

Düğünün düğüne ulaşip
Düğünsüz günün olmasın(Altay,1998:161)

Kazaklarda düğünler gibi ölümlerde de farklı ritüel ve etkinlikler vardır. Cenaze merasimleri bata ile başlayıp bata ile biter. Bataların iki amacı vardır: Öncelikli amaç, ölenin öte dünyadaki yerinin rahat olmasını sağlamaktır. Bu sebeple ölünün arkasından her ne olursa olsun kötü konuşulmaz, eksik yanları hatırlanmaz. Ancak iyilikleri hatırlanır ve kendisi için batalara başvurulur. Batalar ile amaçlanan ikinci şey ise kalanların sabrının artmasını ve ölümden ibret almalarını sağlamaktır. Dualarla günahların affı istenir. Bu dua toplantıları daha çok ölümün gerçekleşmesinden 3 gün sonra (ruhun bedenden o gün ayrıldığına inanılır), 7 gün sonra (ruhun görünmez olarak ilk defa evine geldiği gün olduğuna inanılır), 40 gün sonra (cesedin kırk gün bozulmadığına inanılır) 100 gün sonra (üçüncü kez evini ziyaret ettiğine inanılır) ve bir yıl sonra yapılır. Bu zamanlarda özellikle bir yandan Kuran okunması diğer yandan maniler ile ağıt yakılması önemlidir (Ergalieva, Şakuzadaulı, 2000:110).

Cenazede ağıt geleneğinde daha çok ölen ferdin iyilikleri ona dua ve geride kalanlara selametlik dilenerek alkışta bulunulur. Bu sonun herkes için kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Cenaze sahiplerinin acısını bir nebze olsun azaltmak için söylenen bu tür manilere “teselli manisi” denir.

Örnek:

Kuğu uçup göle gitti, şahin uçup çöle gitti.

O yolunu kaybetmedi, herkesin gideceği yöne gitti.

Küheylan atın toynağı taşa basarsa gidilir,

Çamura basarsa boğulur!

Kanadı sağ şahin olmaz, toynağı sağ küheylan olmaz.

Ölmezi tanrı yaratmaz.

Allah rahmet etsin, nesline ömür versin.

Ölenin ardından ölünmez, ölen kişi geri dönmez (Ergalieva, Şakuzadaulı, 2000:104).

Ölen kişinin ardından batalarla beraber Kuran okunur, dualar edilir ve ev halkı ziyaret edilerek onlara teselli anlamında: “Allah önünden aydınlatsın, imanı coldas bolsın, arkada kalanlar sağ olsun, gittiği yer cennet olsun!” gibi sözler söylenir (Altay, 1998:197).

Kazak kültüründe ruhların cesetlerle birlikte dünyayı terk etmediği ve ölen kişilerin ruhlarının özellikle onu sevenlerin, yakınlarının etrafında gezindiği inancı vardır. Buna bağlı olarak halkta, yaşayan insanların yapacağı bir hatanın etrafta gezinen ruhlar tarafından cezalandırılabileceği kabulü yaygındır. Bu nedenle sorun yaşatanlara ataları adına “ruh çarpsın” şeklinde beddualar, iyiliği ile bilinenlere de “ruh korusun” gibi dualarda bulunulur.

Sofranın çeşitliliği ve zenginliği açısından akla gelen ilk milletlerden biri de Türklerdir. Kazaklar için dünyanın en zengin sofrasına sahip bir topluluktur denilse abartılmış olmaz. Her yemeğin başında ve sonunda mutlaka bata verilir. Kapıdan geçen tanrı misafiri davet edilir ve kendisine bir şeyler ikram edilerek ondan bata (dua) alınır. Hiçbir şeyden tatmazsa en azından su içmesi istenir. Aksi halde yolcu veya ikram etmede gönülsüz davranırsa ev sahibi ayıplanır. Bu davranışın bir gelenek halini alması bu insanların da duasının kabul olacağına olan inançtan ileri gelir. Türk toplulukları içinde misafirin memnun olarak ayrılmasına en çok ehemmiyet verenlerin başında Kazak Türkleri gelir. Misafiri olmayan ev için “kapısı açılmayan hane” tabirini kullanırlar. Hürmetine bir hayvan kesilip karşılanan misafiri için “saygın misafir”, her bulduğu yere davetli davetsiz gidene ise “obur misafir”, mecburi uğrayana ise -Anadolu’da olduğu gibi- “tanrı misafiri” deyimini kullanılır. Özellikle birinci ve üçüncü kategorideki misafirleri iyi karşılamak, dua ile karşılayıp uğurlamak adeta farz gibidir (Ergalieva, Şakuzadauli, 2000:53-59).

Bismillahirrahmanirrahim
Bereket birlik olsun,
Her zaman dirlik olsun,
Semaverin daima kaynasın,
Sofran bereketlenip dursun!
Özleyip baş koyarak,
Şimdiki gibi buluşalım!

Amin! (Әбдылдаұлы, 2011:21)

Alkış ve batarlar; halkın günlük yaşamının dışında edebi, sözlü anlatımlar ile yazılı metinlerin içinde de sık kullanılan bir unsurdur. Özellikle çocukların uyutulması için söylenen ‘ninni’ler, halkın dini ve yardımseverlik duygularının daha da güçlenmesi için söylenen ‘jarapazan’lar veya uzun kış gecelerinde vaktin daha eğlenceli geçmesi ve bir çeşit halk okulu özelliği taşıyan ‘masal’, ‘efsane’, ‘destan’ ve benzeri türlerin içinde yer alır. Bu sözlü metinlerin özelliklerine bağlı olarak kimi metinler, alkış ile başlayıp bata ile bitirilmekte; kimi metinlerin de anlatımının doğal seyri içinde alkış ve bataya yer verilmektedir. Burada da yine en önemli olan nokta, dinleyiciler ve anlatıcılar için başvuru bata ve alkışların kahramanların terbiyesine tesiri ve bu bata ve alkışların kabul edilmeleri halinde kahramanların nasıl bir büyük bir güce sahip olduğu üzerinde durulmasıdır. Ayrıca alkış ve batarların kabul edilmemesinin sebepleri üzerinde de durularak insan ve toplum terbiyesinde önemli olan durumlar anlatılmaya çalışılır. Böylece hazırda bulunanlara da bu konularda ne kadar hassas olmaları gerektiği anlatılmış olur.

Kazak sözlü kültüründe masal ve efsaneler içinde de alkış ve batarlara önemli bir yer verilir. Özellikle düşmandan veya hayatın herhangi bir sıkıntılı döneminden kurtulmak için alkış veya batarlara başvurulur. Özellikle de olay kahramanı ya da iyi olan tarafın dilek ve duaları kabul olunarak zorda olanların kurtulmaları sağlanır. Bazen kahramanlar öldürülerek düşmanın eline geçmeleri engellenir. Bazılarında da olaylar mutlu sonla neticelenir. Alkış ve batanın kabul edildiği sözlü metinlerden bir örnek şu şekilde özetlenebilir:

Şehirde yaşayan herkesin taşa dönüştüğü bir masalda bu lanetin son bulması için ağzı dualı birine ihtiyaç duyulur. Şayet böyle biri bulunur ve üç gün boyunca cinler

ve benzeri zevatın korkutmalarına dayanıp dua edebilirse şehir eski haline gelecektir. Yaşlı bir çiftin temiz kalpli bir oğlu vardır. Bu şehre yolu düşer. Padişahın kızı ona olanları ve çaresini anlatır. Üç gün boyunca gencin ettiği dualar sonucu şehir ve insanlar canlanır. Genç de kızla evlenir (Taş Olan Şehir masalından)(Alptekin, 2003: 271).

Destanlarda da masal ve efsanelerde olduğu gibi alkış ile batanın veya karşıtı olan kargış ile bedduanın tutması önemlidir. Özellikle çoğu destanda kahramanın doğumu, bir batanın kabul olması neticesinde gerçekleşirken onun seferlere çıkması veya sıkıntılı durumlardan kurtulması da hep aksakal, pır, dede veya Hızır tipinin bata ve alkışları ile olur. Kazaklardaki Alpamış Destanı da bu durumu özetleyen güzel bir destandır:

On altı boydan oluşan Kongratların beyi Alpun (Alpin), Davan (Daban) Bey'in oğludur. Alpun'un Baybörü ve Baysarı adlarında iki oğlu olur. Ne var ki bu ikisinin de çocukları olmaz. Bu yüzden her fırsatta toplum tarafından aşağılanırlar. Söz gelişi gittikleri bir düğünde bunları kimse karşılamaz, önlerine yemeğin en kötüsü getirilir. Bu ve buna benzer hareketlerden rahatsız olan iki kardeş kırk gün tanrıya yalvarırlar. Rüyalarına giren dervişten çocuklarının olacağını öğrenirler. Dervişin dediği çıkar ve zamanı geldiğinde, Baybörü'nün bir oğlu bir kızı olur (Kaya, 1993:88).

Deyimlerde de sıkça başvurulan unsurlardan biri alkışlardır. Kazaklar için yedi atayı bilmek olmazsa olmazlardandır. "Aslını gizleyen asılsızdır". (Altay, 1998:2) düsturu ile hareket eden Kazaklar, çocuklarına ilk olarak yedi atasını öğretir. Gerçekten de sadece geçmişte kalanda değil, geçmişin bugüne aktarılmasında da çok emeği bulunan yaşlılar bereketin, huzurun sembolüdür. Onlardan bata alınmaya çalışılır. Kazak halkı onların verdiği bataların kabul olunacağına tam olarak inanır. Aksakallar olarak tabir edilen yaşlılara da gerekli saygı gösterilir. Onlara takdir edilen önem, "eviniz ihtiyarsız kalmasın, ata-ananıza hayırlı olasınız, ata-ananızın duasını alınız" gibi alkış, bata halindeki deyimlerde sıkça vurgulanır.

Yukarıda saydığımız unsurların yanında Kazaklar, Şamanlardan kalma "yer ana", "gök tanrı" inancının etkisiyle dua ederken hala göğe, güneşe, aya, yıldızlara yer verebilirler. Bu unsurların insan yaşamı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğuna inanılır. Örneğin yıldızın yukarı çıkması şanslı ifade ederken, yıldızın aşağı kayması bahtsızlığa delildir. Bu nedenle yıldız kaymasını gören Kazaklar "yıldızım yukarı" diye dua ederler.

Kazaklarda, her mevsimde önemli bir bayram vardır. Bunlar arasında Türk kültürünün en mühim bir parçalarından biri olan Nevruz bayramıdır. Her yıl mart ayının üçüncü haftasında "yeni yıl bayramı" olarak kutlanan bu bayram, Türklerin dünya mirasına sağladığı önemli bir katkıdır. Ayrıca yaz ayında Kıımızmurındık bayramı, sonbaharda güz düğünü, kışın ise Sabotay veya Mizam bayramları başlıca bayramlar arasındadır. Bunlardan en önemlisi Nevruz bayramıdır. Yılbaşı olarak kabul edilen bu bayram; kötülüğe karşı iyiliğin, soğuğa karşı sıcaklığın, kışa karşı yazın çekişmesi sonucu iyi olanın kazandığı ve mutluluk, bereket getiren bir gün olarak ön plana çıkmaktadır. Kazakistan'da bugüne "ulusun ulu günü" de denmektedir. Nevruz bayramını çok büyük coşku ile kutlayan halk, bu bayrama çok büyük önem vermekte ve bu bayramda edilen duaların mutlaka kabul olacağına inanmaktadır. Bu nedenle o gün hem karşılıklı dualar yapılır hem de alkış ve batalar

ile dilekler dile getirilir. Öyle ki, bu bayramın bütün Müslüman dünyasının bayramı olduğu inancı hakimdir. Bu bayramı anlatan şiirlerden birinde, Nevruzda yemekler yendikten sonra cemaatin en yaşlı ulusu elini havaya kaldırarak Allah'a şu duada bulunur (Ergalieva, Şakuzadaulı, 2000:208):

Bereketli aş versin,
Ulusun ulu gününde,
Oğlun sağına konsun,
Kızın uçup kır başına konsun,
Ahırların hayvanla dolup,
Kendin zengin ol,
Düşmanların olmasın,
Benim ettiğim dua,
Hep kötülükten korusun, (Ergalieva, Şakuzadaulı, 2000:208).

Sonuç

Netice olarak geçmişten bugüne Kazak yerleşik kültürünün ve günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak varlığını devam ettiren halk inanışları ve bu inanışlar içinde hususi bir yere sahip olan alkış ve batarlar günümüzde de ehemmiyetini korumaktadır. Alkış ve batarlar dini, milli veya toplumsal merasimlerde önde gelen kişiler tarafından söylenebildiği gibi kişinin ferdi olarak da sıkça başvurabildiği bir türdür. Alkış ve batarların doğumla başlayan, ölümü ve ölüm sonrasını da içine alan sürede insan hayatının her kademesinde manevi bir tesir gösterdiği inancıyla çeşitli merasimlerin önemli bir parçası da alkış ve bata söylemektir. Kazaklar alkış ve bata söylerken geçmiş inançlarının da etkisinde kalırlar. Alkış ve batarlarında ruhlar, doğa unsurları olarak su, ağaç, yıldız, ay, güneş gibi unsurların bazılarını anarken bazılarında da halen yardım dilerler.

Kaynakça

- ALPTEKİN Ali Berat (2003), Kazak Masallarından Seçmeler, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ALTAY Halife (1998), Anayurttan Anadoluya, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- ATALAY Besim (1991). Divanü Lügat-İt-Türk Dizini 'Endeks' Türk Dil Kurumu Yay, IV, 3. Baskı, Ankara.
- ÇINAR Ali Abbas (1996), Türk Dünyası Halk Kültürü, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla.
- ERGALİEVA Jannat-NURHAT Şakuzadaulı(2009), Kazak Kültürü, Al-Farabi Kitabevi, Almatı.
- İNAN Abdulkadir (2000), Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 5. Baskı, Ankara.

KAPAĞAN Enver (2014), Gök Tanrı İnancı Ve Bu İnanç Sisteminin İçinde Alkış, Dua Ve Dilekler, Turkishstudies - International PeriodicalfortheLanguages, Literatureandhistory Of Turkishorturkic Volume 9/3 Winter 2014, P. 801-810, Ankara-Turkey

KAPAĞAN Enver- BACAĞLI Yılmaz (2016) "Kazakistan'da Millî Egemenlik Şuuru Ve Ahmet Baytursunoğlu'nda Bağımsızlık Fikri, "Kazakistan'ın Bağımsızlığının 25. Yılında Ekonomi, tarih ve sosyal alanlardaki gelişmesi" konulu sempozyumda basılmış bildiri. Kazakistan Ekonomisi ve İktisat Üniversitesi, Astana 17-19 Kasım 2016.

KAYA Doğan (1995), "Alpamiş Destanı" Dünya Hoşgörü-Manas-Abay Yılı VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Ve Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri, Kırkkale 9- 11. 6. 1995, 87-93. ([Http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/Halk%20edebyati/Dogan_Kaya_Alpamis_Destani.Pdf](http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/Halk%20edebyati/Dogan_Kaya_Alpamis_Destani.Pdf)/ 16.05.2016)

KAYA Doğan (2001), Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği Ve Türk Halk Şiirinde Beddualar, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Kaynakça

ÜÇÜNCÜ Kemal (2006), Alpamiş, Töre Yayın Grubu, İstanbul.

ҚАРМЫШАҚОВ НУРДИН УУЛУ Аман (2013), БАТА, бата берүү каалоо-тилектер, Бишкек.

ОРЫСБАЙ Әбдылдаұлы (2011), Айтұмар Ақ Баталар, Ана Тили Баспасы Алматы.

